

УДК 341.96

Смолин Я.В.*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ УНІДРУА ПРО МІЖНАРОДНИЙ ФАКТОРИНГ 1988 РОКУ

Анотація. У цій статті йдеться про правове регулювання міжнародних факторингових операцій конвенцією УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року. Аналізуються окремі недоліки міжнародної правотворчої практики у відповідній сфері.

Ключові слова: факторинг, договір міжнародного факторингу, контрактна практика, правові конструкції, зобов'язання, факторингові відносини, іноземний елемент.

Abstract. This article deals with the regulation of international factoring by the UNIDROIT Convention on International Factoring 1988. Some shortcomings of the international law-making practices in this area are analyzed.

Keywords: factoring, international factoring agreement, contract practices, legal structures, liabilities, factoring relationship, the foreign element.

Аннотация. В этой статье говорится о правовом регулировании международных факторинговых операций конвенции УНИДРУА О международном факторинге 1988 года. Анализируются отдельные недостатки международной правотворческой практики в соответствующей сфере.

Ключевые слова: факторинг, договор международного факторинга, контрактная практика, правовые конструкции, обязательства, факторинговые отношения, иностранный элемент.

Постановка проблеми. Радикальні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві вимагають пристосування вітчизняного законодавства до потреб ринкової економіки. Наслідком таких перетворень в економічній сфері стало впровадження у вітчизняну практику нових розрахунково- платіжних та фінансових послуг [1, ст. 109]. Саме факторинг відноситься до тих фінансово-правових інститутів, що набули особливе значення в умовах формування сучасного ринку товарів, робіт та послуг [2, ст. 3]. Основними функціями факторингу є зменшення неплатежів, прискорення товарообігу та створення стабільної системи фінансового забезпечення виробничої сфери [3, ст. 134-135]. У зв'язку з цим, використання факторингу в підприємницькій діяльності стає дієвим та альтернативним фінансово-правовим механізмом поряд з іншими видами фінансування.

Враховуючи усе вищенаведене, дослідження питань правового регулювання факторингу на сучасному етапі набуває особливої актуальності з огляду на інтенсивні

* здобувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доцент Калакура В.Я.

правотворчі процеси у відповідній сфері як на національному, так і міжнародному рівнях. Правове регулювання міжнародних факторингових операцій в Україні здійснюється завдяки конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року [4], а також закону України Про міжнародне приватне право № 2709-IV від 23.06.2005 [5]. Ратифікація Україною відповідного міжнародного договору має наслідком не лише уніфікацію норм матеріального у відповідній сфері, але й впливає на гармонізацію вітчизняного законодавства з нормами міжнародного приватного права з огляду на інтенсивні процеси інтеграції правових систем на сучасному етапі розвитку держави та права.

Аналіз досліджень. Висвітлення питань правового регулювання міжнародних факторингових операцій знайшло своє відображення в працях ряду як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, до числа яких належать І. Безклубий, Н. М. Внукова, А. С. Комаров, Л. А. Новосьолова, А. А. Приходько, Ф. Селінджер, Н. М. Тараба, А. Токунова, Я. О. Чапічадзе, Ф. Феррарі, Г. Фосатті, Я. О. Чапічадзе, Е. Е. Шевченка та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Варто зазначити, що у вітчизняній науковій літературі відсутні комплексні дослідження присвячені проблемам правового регулювання факторингових операцій конвенцією УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року. З урахування цього, дослідження стану правового регулювання міжнародних факторингових операцій Оттавською конвенцією, а також виявлення проблем реалізації конвенційних положень є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку держави та права.

Формулювання цілей статті. Положення преамбули Оттавської конвенції передбачає прийняття єдиних правил для створення правової бази, яка сприятиме міжнародному факторингу [4]. З урахуванням цього, завдяки прийняттю конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року відбулась уніфікація матеріально-правових приписів у сфері міжнародного факторингу.

Завдяки відповідним правотворчим процесам на міжнародному рівні відбула формалізація конструкції договору факторингу. Так, положення ст. 1 конвенції УНІДРУА закріплюють конструкцію договору міжнародного факторингу, відповідно до якої:

(а) постачальник відступає, або може відступати фактору право грошової вимоги, яке випливає з договорів купівлі-продажу товарів, укладених між постачальником та його покупцями (боржниками), крім договорів купівлі – продажу товарів, придбаних в першу чергу для їхнього особистого, сімейного або домашнього використання;

(б) фактор має виконувати принаймні дві з таких функцій: фінансування постачальника, включаючи надання позики та здійснення авансових платежів; ведення обліку (головної бухгалтерської книги) щодо дебіторської заборгованості; пред'явлення до сплати грошових вимог; захист від несплат боржників;

(с) боржники повинні бути повідомлені про відступлення права грошової вимоги [4].

Аналізуючи визначення факторингу, що міститься у положеннях конвенції Е. Е. Шевченко зазначає, що положення конвенції врегульовують відносини, що виникають із «old style factoring», інкасового факторингу, дробового факторингу та агентського факторингу [6, ст. 45]. А. Л. Лобанова передбачає, що зміст факторингу включає фінансування поставок продукції, чи надання послуг (кредитування у формі попередньої оплати), страхування кредитних ризиків, облік дебіторської заборгованості постачальника, тощо [3, ст. 134].

Однак, як правильно зазначає з цього приводу Л. А. Новосьолова, визначення факторингу, що міститься у конвенції не можна вважати всеохоплюючим, що б включало всі види факторингових контрактів [7, ст. 87]. Конвенція врегульовує не весь обсяг

факторингових відносин, що існують у контрактній практиці. Так, за межами конвенційного регулювання перебувають факторингові операції, що передбачають дисконтування рахунків – фактур та закритий факторинг [6, ст. 36]. Це пов'язано передусім із тим, що під час проведення операцій закритого факторингу уступка права вимоги не проводиться [8, ст. 410].

Підхід суб'єктів правотворчості до формалізації договору факторингу у положеннях конвенції УНІДРУА 1988 року є логічно обґрунтованим. В протилежному випадку, охоплення конвенцією всіх видів факторингових відносин матиме наслідком втрату поняттям «договору міжнародного факторингу» значення окремої правової конструкції. Зазначений засіб юридичної техніки буде непридатним охопити всю сукупність факторингових відносин, які існують у контрактній практиці. Таким чином, збільшення обсягу правового регулювання в цьому плані може бути досягнутий шляхом закріплення за зобов'язанням постачальника щодо уступки права грошової вимоги факультативного значення. З урахуванням цього, поєднання в одному понятті «міжнародний факторинг» договірних зобов'язань, різних за своєю правовою природою призведе до втрати категорією «договір» свого значення, як різновиду окремого зобов'язального правовідношення.

Невизначеність поняття «факторинг» зумовлена виникненням останнього як продукту контрактної практики. Проникаючи у національній правовій системі, останній набув окремої правової спеціалізації з огляду на специфіку вітчизняних правових систем, наявність в їхніх межах розвинутих систем договірних відносин. У зв'язку з цим, конвенційними положеннями неможливо здійснити повну уніфікацію правового регулювання факторингових відносин, включаючи варіативність відповідних операцій в контрактній практиці окремих країн.

За словами Е. Е. Шевченка, поняття «міжнародного факторингу», що міститься в конвенції можна, в певній мірі, вважати вичерпним, на відміну від аналогічного в межах національного законодавства [6, ст. 43]. Оскільки фактор повинен виконувати принаймні дві із зазначених конвенцією функцій, то з цього слідує, що положення конвенції спрямовані на правове забезпечення максимальної варіативності факторингових операцій, які існують у контрактній практиці, не порушуючи, при цьому, значення факторингу як окремої правової конструкції.

Конвенція визначає обов'язкові ознаки відповідного договору. Так, останній в обов'язковому порядку передбачає здійснення уступки права грошової вимоги зі сторони постачальника. Положення конвенції передбачають, що фактор повинен здійснювати дві з наступних функцій, визначених ч. 2 ст. 1 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року [4]. На думку Н. В. Тараби, цивільно-правові ознаки договору факторингу передбачають уступку права вимоги та дві з обов'язкових послуг фактора [9, ст. 127]. Автор вважає, що здійснення фінансування постачальника та надання додаткової послуг фактором достатньо для кваліфікації відповідного договору як факторингу.

Втім, твердження автора є не обґрунтованими з огляду на те, що «функції» фактора не є рівнозначними окремим супровідним послугам, які можуть надаватись останнім. Так, при виконанні фактором функції «захисту від несплати боржників» фактор не надає постачальникові супутньої фінансової послуги, а приймає на себе ризики пов'язані із виконанням договору боржником. Наявність останньої зумовлена виникненням у контрактній практиці континентальної Європи факторингу з правом регресу.

Неоднозначним з точки зору відповідності зобов'язанням постачальника щодо уступки права грошової вимоги є функція фактора щодо «пред'явлення до сплати

грошових вимог», передбаченої п. б ч.2 ст. 1 конвенції [4]. Конвенція, при цьому, не деталізує зміст останньої.

А. А. Приходько вважає, що договір міжнародного факторингу в системі континентального права перетворюється в ході історичного розвитку на договір уступки права грошової вимоги, або агентський договір – договір поруки і, як правило – договір позики [10, ст. 58]. Таким чином, автор виділяє договори посередницького характеру в окрему категорію факторингових контрактів. Однак, науковець не аналізує співвідношення відповідних зобов'язальних відносин в межах однієї правової конструкції, пов'язаної із правочином щодо уступки права грошової вимоги.

Прикладом здійснення фактором функції щодо пред'явлення до сплати грошових вимог може слугувати інкасація дебіторської заборгованості клієнта. Відповідно до Уніфікованих правил про інкасо, підготовлених Міжнародною торгівельною палатою від 1979 року №322 інкасо є операціями, здійснювані банками на підставі одержаних інструкцій з документами, з метою: а) одержання акцепту та/або платежу, залежно від нагоди, або б) видачі комерційних документів проти акцепту та/або проти платежу, залежно від нагоди, або с) видачі документів на інших умовах від платника для його подальшої передачі довірителю [11].

На думку О. Ломідзе, застосування поряд із уступкою права грошової вимоги конструкції посередницького договору призведе до деформації механізму правового регулювання [12, ст. 230]. Л. А. Новосолова вважає, що у випадку поєднання елементів посередницького договору та уступки права вимоги, останній договір має характер удаваного правочину [7, ст. 220]. Останній прикриває договір щодо оплатного надання послуг по витребуванню дебіторської заборгованості. Подібну точку зору виражає також Я. О. Чап'їчадзе : «при переданні права грошової вимоги у власність фінансовий агент не може здійснювати представницькі функції» [13, ст. 8]. Таким чином, набуття права власності на майнове право виключає можливість здійснення посередницьких послуг, спрямованих на його забезпечення.

На думку В. М. Русакова, передання майна у власність та здійснення посередництва призведе до того, що більшість грошових вимог стане не застосовними, оскільки до складу правомочностей входять функції фінансового агента, що матимуть альтернативний характер. Неможливість поєднання в юридичній конструкції функції посередництва можна пояснити тим, що при уступці права грошової вимоги набувачем за договором залишається фінансовий агент. Повернення права грошової вимоги попередньому боржнику є можливим лише у випадку застосування регресного факторингу [14, ст. 62].

Функція пред'явлення до сплати грошових вимог, передбачена конвенцією є широка за своїм змістом та включає в себе будь-які види посередництва, що можуть здійснюватись фінансовим агентом, включаючи їхню варіативність в межах національного законодавства.

Ст. 1 конвенції УНІДРУА, які визначають функції фактора, передбачають можливість конструювання договору факторингу як різновиду посередницького договору. Така умова досягається завдяки виконанню фактором функцій щодо захисту від несплати боржників та пред'явлення до сплати грошових вимог. Однак, аналіз співвідношення цієї функції фактора із зобов'язанням щодо відступлення права грошової вимоги в межах договору факторингу передбачає їх взаємовиключний характер. Так, у випадку передання клієнтом права грошової вимоги у власність фактора за договором цесії, останній набуває обсяг правомочностей власника. Оскільки весь обсяг правомочностей був набутий новим кредитором, то клієнт(постачальник) не може бути набувачем за зобов'язаннями з

реалізації отриманого ним права (покриття дебіторської заборгованості). З урахуванням цього, функція фінансового агента щодо пред'явлення до сплати грошових вимог та передача права вимоги (transfer) не можуть поєднуватись в одній договірній конструкції. Звернення до виконання грошової вимоги відбувається шляхом реалізації фактором свого права, отриманого в порядку уступки права грошової вимоги.

Положення самої конвенції врегульовують права та обов'язки сторін договірних відносин, пов'язані із укладенням договору факторингу. Однак, передбачена конвенцією можливість включення відповідної функції в конструкцію договору факторингу, поєднана з відступленням права грошової вимоги є недоліками уніфікації норм міжнародного приватного права у сфері факторингу, оскільки посередницькі відносини виходять за межі відповідних, врегульованих конвенцією.

Непоследовним є також підхід законодавця, щодо виокремлення кола осіб, які можуть виключити застосування положень конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року. Ст. 3 конвенції передбачає, що застосування конвенції може виключатись сторонами договору купівлі – продажу товарів стосовно грошових вимог, що впливають тоді, коли фактор був письмово повідомлений про це виключення або після цього [4]. Таким чином, конвенція закріплює правову презумпцію, відповідно до якої сторонами договірних відносин є фактор, постачальник та клієнт.

На думку Паоло Е. Кончі, така особливість зумовлена тим, що факторингові відносини виникають між трьома суб'єктами, а отже виключати застосування конвенції можуть як сторони договорів купівлі – продажу, так і факторингу [15]. Як вважає А. А. Приходько, договір міжнародного факторингу є комплексним договором в тому плані, що останній оформляє трьохстороннє зобов'язання, яке характеризується обов'язком фінансового агента здійснити фінансування (та здійснення додаткових фінансових послуг), а постачальника – відступити, або прийняття зобов'язання щодо майбутньої уступки с права грошової вимоги до боржника. Наявність у факторинговому відношенні трьох суб'єктів, один з яких не бере участі в укладенні договору факторингу притаманна цьому та іншим договорам трьох чи багатостороннього характеру [10, ст. 59]. Подібну точку зору висловлює Н. В. Тараба. Науковець аргументує свою думку тим, що договір факторингу включає в себе також і зобов'язання поставки, на підставі якого виникає договір факторингу. Крім того, у вітчизняній та у французькій практиках надання факторингових послуг існує практика укладення трьохсторонніх договорів факторингу [9, ст. 132].

Відсутність чіткої диференціації щодо обсягу відносин, які повинні врегульовуватись факторинговим контрактом створює додаткові обмеження для третіх осіб, зокрема фактора. Така особливість зумовлена тим, що під час підготовки конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг невизначеним залишилось питання щодо можливості врегулювання конвенцією про факторинг прав третіх осіб [15].

Розмежування факторингових та інших договірних відносин має суттєве правове значення. Оскільки при проведенні факторингових операцій застосовується механізм цесії, а не новації, то не змінюється зміст системних зв'язків у попередньому правовідношенні, а лише замінюється кредитор. Таким чином, сплата боргу для боржника є виконанням не факторингового зобов'язання, а зобов'язання, на підставі якого виникає право грошової вимоги. Фактор при цьому, виконує функції первісного кредитора. З урахуванням цього, зміст факторингового правовідношення між боржником та первісним кредитором обмежується направленням повідомлення про відступлення права грошової вимоги.

Виходячи зі змісту положень ст. 1 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року, договір укладається між постачальником та фактором із зобов'язанням про обов'язкове повідомлення боржника. Таким чином, це сприяє розмежуванню контракту як різновиду юридичних фактів, так і конкретного зобов'язального правовідношення, які безпідставно утотожують у науковій літературі. Стверджуючи наявність багатостороннього характеру договору, науковці упускають можливість укладення договору факторингу на уступку права грошової вимоги, яке виникне в майбутньому. В такому випадку договір міжнародного факторингу є двохстороннім, а отже – багатосторонній характер не є кваліфікуючою ознакою договору міжнародного факторингу. Таким чином, такі неоднозначні підходи в науковій літературі обумовлені непослідовністю укладачів конвенції стосовно розмежування факторингових відносин від суміжних.

Неоднозначним є також і підхід розробників конвенції щодо виокремлення іноземного елемента у відносинах. Так, положення ст. 2 конвенції передбачають, що остання застосовується щоразу, коли грошові вимоги, відступлені згідно з договором факторингу, впливають з договору купівлі – продажу товарів між постачальником та боржником, які здійснюють господарську діяльність на території різних держав [4]. З цього слідує: 1) за основу визначення іноземного елемента у відносинах взято об'єкт, а саме – право грошової вимоги; 2) іноземний елемент у контракті міжнародного факторингу є похідним від контракту на підставі якого виникає право грошової вимоги, а отже природа об'єкта відносин визначається характером договірних відносин, на підставі якого останній виникає. Таким чином, положення конвенції поширюються на об'єкт, що виникає з міжнародних контрактів, тобто набуває міжнародного характеру в силу своєї правової природи. Зазначені особливості є характерними для договорів про надання послуг [16, ст. 20].

У свою чергу, відповідний підхід до формулювання іноземного елемента виключає можливість поширення положень останньої на уступку права грошової вимоги, що виникають із контрактних відносин щодо надання послуг. Так, положення Женевської конвенції Про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів 1956 року застосовуються до будь-якого договору автомобільного перевезення вантажів транспортними засобами за винагороду, коли зазначені в договорі місце прийняття вантажу для перевезення і місце, передбачене для доставки, знаходяться у двох різних країнах, з яких принаймні одна є договірною країною, незважаючи на місце проживання і громадянство сторін [17].

Таким чином, Женевська конвенція 1956 року визначає іноземний елемент у відносинах за об'єктивним критерієм. Відносини набувають міжнародного характеру в силу наявності «експортно – імпортного» характеру послуги. Остання набуває самостійного правового змісту безвідносно до місця здійснення суб'єктами господарської діяльності. Таке формулювання іноземного елемента у первинному контракті (з якого виникає право грошової вимоги) істотно відрізняється від підходу, втіленого в ст. 2 Конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року.

Ч. 3 ст. 1 передбачає, що у цій конвенції посилення на «товари» та «продаж товарів» включають також послуги та надання послуг [4]. У свою чергу, такий підхід виключає можливість поширення положень конвенції на уступку права грошової вимоги, що виникають із контрактних відносин щодо надання послуг. Оскільки іноземний елемент у конвенціях про надання послуг не підпадає під визначення іноземного контракту з якого виникає право грошової вимоги у положеннях конвенції УНІДРУА Про міжнародний фак-

торинг 1988 року, то з цього слідує, що іноземний елемент звужує застосовуваність її положень щодо договорів про виконання робіт та надання послуг, а отже – ст. 2 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року ускладнює можливість правового забезпечення обігу прав грошової вимоги зі всього обсягу контрактних відносин, передбачених ч. 3 ст. 1 відповідної конвенції.

Положення ст. 5 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року та резолюції ООН 56/8 [18] передбачають можливість уступки права грошової вимоги, що виникне в майбутньому. З урахуванням цього, право грошової вимоги може перебувати у вільному обороті, не диференціюючись при цьому моментом укладення первинного договору на підставі якого виникає право грошової вимоги. Таким чином, договір міжнародного факторингу набуває самостійного правового значення.

У випадку укладення договору міжнародного факторингу, за яким здійснюється уступка майбутнього права грошової вимоги, кваліфікація факторингових відносин як таких, що підпадають під дію конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг є не завжди можливою. Таким чином, можливість вільного обороту права грошової вимоги вимагає більш гнучкого підходу до виокремлення іноземного елемента у відносинах.

Інший підхід закріплюється у положеннях ст. 3 резолюції ООН 56/8, яка передбачає що положення конвенції Про відступлення дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі 2001 року застосовуються як до уступки міжнародної дебіторської заборгованості, так і міжнародної уступки дебіторської заборгованості у міжнародній торгівлі [18]. Такий підхід відповідає не лише потребам міжнародної комерційної практики, що пов'язані із виникненням двох факторної системи відносин, про що свідчать положення ст. 2 Загальних правил міжнародного факторингу 2004 року [19], але і про пристосування норм позитивного права до потреб правового забезпечення вільного обігу грошових зобов'язань.

Висновки.

З урахуванням всього вищенаведеного слідує, що положення конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року є не послідовними у розмежуванні факторингових відносин із суміжними контрактними відносинами, з яких виникає право грошової вимоги. Положення ст. 1 конвенції УНІДРУА 1988 року закріплюють взаємовиключні правові конструкції. Таким чином, підхід, запропонований Н. В. Тарабою та А. Токуновою щодо прямої імплементації відповідної конструкції у положення ст. 1077 Цивільного кодексу України [21] та 350 Господарського кодексу України [22] є необґрунтованими.

Модель відносин ускладнених іноземним елементом, закріплених у положеннях ст.2 конвенції УНІДРУА Про міжнародний факторинг 1988 року, не відповідає потребам міжнародної комерційної практики. Прийняття резолюції ООН 56/8 передбачає не лише розширення обсягу відносин, ускладнених іноземним елементом, але й пристосування останніх до потреб вільного обороту прав грошових вимог в міжнародній комерційній практиці.

Список використаних джерел

1. Склеповий Є. В. Ринок факторингових послуг в Україні /Є.В. Склеповий // Фінанси України. – 2005. - №9. – С.109 – 115.
2. Ярошевич І. А. Гражданско-правовое регулирование договора финансирования под уступку денежного требования (факторинга) : автореф. на соискание научной степени канд. юрид. Наук: 12.00.03/І.А. Ярошевич. – В., 2000. – 170с.

3. Лобанова А.Л. Перспективи розвитку ринку нетрадиційних банківських послуг / А.Л.Лобанова // *Фінанси України*. – 2003. – №3 – С.133-139
4. Про міжнародний факторинг: конвенція УНІДРУА № 995_210 від 28 травня 1988 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210
5. Про міжнародне приватне право: закон України № 2709-IV від 23.06.2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
6. Шевченко Е.Е. Договор финансирования под уступку денежного требования в системе гражданского права Российской Федерации [Текст]: автореф. на соискание научной степени канд. юрид. Наук: 12.00.03/Е.Е.Шевченко – М., 2003 – 196 с.
7. Новоселова Л.А. Сделки уступки права (требования) в коммерческой практике. Факторинг [Текст] /Л.А.Новоселова. – М., Статут, 2003. – 494 с.
8. Тынель А. Курс международного торгового права /А. Тынель, Я. Функ, В. Хвалей. – Минск: Амалфея, 1999. – 704 с.
9. Тараба Н. В. Зовнішньоекономічні угоди з комерційним фінансуванням [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.:12.00.03/Н.В. Тараба. – К., 2007. – 223 с.
10. Приходько А. А. Договор международного факторинга в международном частном праве : автореф. на соискание научной степени канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. А. Приходько. – М., 2005. – 234 с.
11. Уніфіковані правила про інкасо: міжнародний документ N 322 від 01.01.79: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/988_002
12. Ломидзе О. Г. Правонаделение в гражданском законодательстве России: дис. доктора юрид. Наук.: 12.00.03 / О. Г. Ломидзе. – Ростов-на-Дону: Ростовский юридический институт Северо-Кавказской академии государственной службы, 2003. – 409 с.
13. Чапичадзе Я. О. договір факторингу: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Я. О. Чапичадзе ; Ун-т внутр. справ. – Харків., 2000. – 17 с.
14. Русаков М. В. Факторинговое правоотношение [Текст]: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03/М.В. Русаков . - Москва, 2004 . - 215 с.
15. Conci, Paolo E., "Applicable Law Provisions in International Uniform Commercial Law Conventions" (2007). LLM Theses and Essays [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/76.
16. Канашевский А. В. Внешнеэкономические сделки: материально – правовое и коллизионное регулирование / А. В. Канашевский. – Волтерс Клувер, 2008. – 296 с.
17. Конвенція ООН Женецька конвенція про договір міжнародного перевезення вантажів (КДПВ), 19 травня 1956 р. // Міжнародне приватне право. Т1, К.: Port-Royal, 1999.
18. UN convention on the assignment of receivables in the international trade from 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/receivables/ctc-assignment-convention-e.pdf>
19. General Rules for International Factoring – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cqattorneys.com/enfiles/Conventions%20and%20usages/04GENERAL%20RULES%20FOR%20INTERNATIONAL%20FACTORING.pdf>
20. Экономика – правовые исследования в XXI веке: история, современное состояние и перспективы совершенствования хозяйственного законодательства: материалы Первой международной научно-практической интернет-конференции, (Донецк, 16-18 февраля 2009 г.) / Ин-т экономика – правовых исследований НАН Украины. – Д., Вебер, – 2009. – 290 с.